

Slovanski shod v Pragi.

Spisal dr. Bogumil Vošnjak.

stari kraljevski Pragi so se vršili meseca julija letošnjega leta dogodki, ki pomenijo preobrat v vzajemnih stikih med slovanskimi narodi. Po teh dogodkih lahko sklepamo, kake bodo socialne izvedrjavne tvorbe bodočnosti. Že pred šestdesetimi leti, leta 1848., so bili v Pragi zbrani zastopniki slovanskih narodov, da bi izdelali politični program. Ta shod je bil tedaj siloma razgnan, pa vendar ni ostal brez praktičnih posledic. Sklep, da se avstrijski Slovani ne udeleže volitev v frankobrodsko skupščino, je bil sad onega prvega praškega shoda. Šafařík je pri otvoritvi slovanskega shoda poudarjal, da je npravna sila močnejša nego politična moč. Besede Šafaříkove so se pa pozabile v sledečih desetletjih. Vseslovansko gibanje je bilo polno zmot in krivih političnih domnev. To je bila prava komedija zmot. Med letom 1848. in 1908. zija velik prepad. Tedaj so se sešli v Pragi neizkušeni filologi in literati. Nejasne predstave in ognjevito navdušenje je nadomestovalo hladne in praktične premisleke. Genij Bakuninov je dajal razpravam gotovo poseben relief. Drugega značaja je bil letošnji shod. Manjkalo je romantičnega ozadja leta revolucije. Dolgi martirij Slovansva je privedel posamezne narodnosti do spoznanja, da sta lastna eksistenca in razvitek zagotovljena le v zvezi vseh slovanskih narodnosti. Može, ki so se letos zbrali, so praktični ljudje. V Pragi niso bila letos nikaka teoretična razmotrivanja na dnevnem redu.

Pojem novoslovanstva nima za onega, ki zasleduje že dalje časa razvitek slovanskega problema, onega čara, ki ga razširja kaka povsem nova ideja. Kje je razlika med starim panslavizmom in takozvanim novoslovanstvom? Odgovor na to ni lehak. Politični panslavizem je bil precej tuj družabnemu slovanofilskemu nauku, kateremu je nasledoval. Že stari slovanofilski družabni nauk je močno naglašal kulturni moment na strogo narodno-ruski podlagi. Gotovo ne bode bodoča novoslovanska teorija prosta nekaterih prvin tistega prvotnega vseslovanskega nauka. Ali poleg tega danes nekoliko naivnega družabnega nauka, ki ga je posebno Homjakov, oče sedanjega predsednika dume, razvil v posebno državno teorijo,

bo pač v prvi vrsti zapadnoslovanska narodna misel Čehov in Slovencev morala v mnogo večjem razmerju biti podlaga novoslovanstvu. Staro vseslovanstvo je bilo pač mnogo preveč hegeljansko-mistično navdahnjeno in preveč nasprotno zapadnim ustavnim oblikam, da bi bilo moglo mogočno vplivati na današnje politično življenje v Rusiji. Samo narodni moment bode oni činitelj, ki ga povzame ruska družba iz naukov Homjakova. Krepko poudarjanje pravoslavja, to je konfesionalnega stališča, ne more danes več priti v poštev. To je eno najznamenitejših dejstev praškega shoda, da se ni niti enkrat izpregovorila beseda „pravoslavje“. Zdelo se je, kakor da ne bi bilo več onega konfesionalnega nasprotstva, ki je nekdanj tako usodno ločilo Slovanstvo v dva sovražna tabora. Ob času, ko je še vladalo staro vseslovanstvo, je Homjakov oznanjeval, da so samo pravoslavni Slovani pravi Slovani. Med starimi vseslovani je imelo načelo, da se je treba odvrčati od aktivne politike, značaj verske dogme. Ako moremo sploh danes že govoriti o kakem svetovnem naziranju novoslovanstva — kajti ta pojem se še ni izkristalizoval in je danes pred vsem praktičnega značaja —, znači novoslovanstvo vsaj deloma recepcijo nacijskih podlag slovanofilskega sistema, zmernega etičnega nacijskizma. Pravoslavje in samodržavje se ne moreta več vpoštevati, kajti oboje je socijalna prikazen preteklosti. Pa poleg starega filozofskega vseslovanstva bodo na vsak način ideje poljskega mesijanizma močno vplivale na bodoče svetovno naziranje novoslovanstva. Poljaki sami smatrajo mesijanizem za prvotni in najbolj samonikli pojav slovanskega duha.

Treba je, da se pečamo s pojmom političnega panslavizma, ki je sledil filozofskemu slovanofilskemu naziranju. To je bila doba generalov in diplomatov, čas, ko se je vseslovanstvo ponašalo z rusko generalsko uniformo in z rožljanjem sablje. Slovanska politika, to je bila balkanska politika. Za avstrijske Slované to ni bilo ugodno; ker niso bili pravoslavni, niso imeli na Ruskem zmisla zanje. Zlasti o Čehih in Slovencih se lahko trdi, da so to, kar danes predstavljajo, postali edinole iz lastne sile. S sabljo rožljajoči panslavizem je sicer izvršil veliko humanitarno delo, osvobojenje Bolgarov izpod turškega jarma, vključ vsemu evropskemu zapadu. Drugače je pa bil vojaški panslavizem avstrijskim Slovanom ne samo brezkoristen, ampak celo škodljiv. Panslavizem generalskih epolet in lampasov je bil obenem pravi predstavitelj pravoslavja in samodržavja. In šele v začetku našega stoletja so se duhovi iztreznili in osvobodili. Maliki, ki se jih prej nihče ni upal dotekniti, so padali na tla.

To bi bilo prav nesociološko mišljenje, ako bi domnevali, da je nastalo novo gibanje hipno vsled čarodejne besede Karla Kramáňa. Preobrat se je pripravljaj leta in leta. Pa to tiho delo je imelo v začetku za smoter le spravo med Poljaki in Rusi. Stari panslavizem ni poznal zveze med narodi. Njemu je bil fizično najsilnejši obenem edino poklicani voditelj, ki mu pripada hegemonija sama po sebi. Problem se je glasil: Poljaki ali Rusi. Kdor priznava Rusom hegemonijo, ta mora zanikati enakopravnost ostalim slovanskim narodom. Že pred revolucijo se je ruska publicistika živahno bavila s poljskim vprašanjem. Velik del ruske inteligence je zahteval enakopravnost Poljakov in najostreje obsojal preganjanje poljske narodnosti. Ugledni listi, kakor „Rus“, so skušali ustvariti Poljakom ugodno javno mnenje. Vsakdo, kdor pozna rusko družbo, čeprav površno, ve, da ji ni nič bolj zoprno nego zatiranje drugih narodnosti. Pri presojanju ruskih razmer ni nič bolj potrebno, nego strogo ločiti državo od družbe. Dočim je doslej država nasilnim potom stremila za svojimi smotri, se je družba vdajala pravi politiki čuvstva. Da, še celo tedaj, ko Poljaki niso priznavali ruske države, je bila ruska družba Poljakom naklonjena. Iz tega dejstva lahko sklepamo, kako krepko se bode ruska družba zavzemala za Poljake, brž ko priznajo prerojeno rusko državo.

Krakov je središče novega vseslovanskega gibanja med Poljaki. To gibanje je nerazdružno spojeno z dvema možema: s profesorjem Zdziechowskim in dr. Konecznym. „Swiat slowiański“ izvrstno izpolnjuje svojo zadačo, dajati Poljakom pogled v politični in duševni razvoj slovanskih narodnosti. In s hvalevredno požrtvovalnostjo je pripravljaj spravo obeh največjih slovanskih narodov. Od nekdanj je poudarjal, da je bodočnost Slovanstva odvisna od rešitve rusko-poljskega razpora. Pripravljajoče delo med rusko in poljsko družbo je bil poglobitni činitelj, ki je ustvaril veliki uspeh praškega shoda.

Za onega, ki zasleduje razvitek Slovanstva z zanimanjem in razumevanjem, je bilo pač nepobitno dejstvo, da mora konec absolutizma v Rusiji velikansko pomnožiti sile Slovanstvu. Nekdanja zveza med absolutizmom in vseslovansko mislijo je bila za to misel pogubna. Mogočen razcvit je pa bilo slutiti, brž ko bo ta sramotilni konubij razločen in ko bo slovanska misel nebroj doslej vezanih sil vzbudila k novemu življenju. Brž ko so bile raztrgane oficijalne spone in se je pojavila slovanska misel v ruski družbi v vsej svoji mladostni svežosti, je bil velik uspeh te smeri nedvomen.

Bilo je samoumevno, da smo pričakovali pričetka boja za rusko svobodo z nadopolnim trepetom. Težko je popisati tisto valovanje čuvstva, ki je pretresalo izvenruske vseslovane, kó se je izpremenila Rusija v ustavno državo, čeprav nekoliko dvoumno. To je bil mejnik v zgodovini vseslovanskega gibanja. In to, kar smo upali, je postalo dejstvo. Ustavna svoboda, dasi omejena, je vendar neizmerno pospeševala vseslovansko gibanje na Ruskem. Sedaj je bila opravičena in izvršljiva nada, da se ruska družba pridruži vseslovanskemu gibanju.

Činitelj, ki je tudi povzročil poleg drugih, da so Poljaki opustili svojo protislovansko smer, je bila ruska politika proti njim. Ne smemo pozabiti, da je ta poslednji činitelj postranskega značaja, dočim imata prva dva činitelja, priprava k modernemu slovanskemu gibanju in razsvit nove dobe na Ruskem, neizmerno večji pomen. Šele, ko je reakcionarna junkrska Prusija začela žugati z razlastitvijo, ko je Nemčija s svojo abotno društveno in zborna postavo, po kateri bi morali biti Poljaki po dvajsetih letih raznarodeni, razburkala do skrajnosti poljsko narodno čuvstvo, šele tedaj so se jeli Poljaki zavedati svojih zmot. Iskali in našli so vsaj nravno podporo pri vseh slovanskih narodih razen pri Ukrajincih. Na vsak način sta bili ti postavi, naperjeni proti Poljakom v tem trenutku, znamenje velike politične nezrelosti. Pri tej priliki se je izkazala resnica, da so Nemci, kar se tiče političnega zmisla in politične preudarnosti, še daleč za velikimi zapadnimi velevladstvi, ki ne bi nikdar napravile take politične napake, in obenem je s to zmoto zvezan odij protikulturnega državnega početja, ki izpostavlja Nemčijo zaničevanju vsega kulturnega sveta. Pruska politika proti Poljakom je bil eden, čeprav ne edini vzrok, da se je izpolnilo veliko delo, približevanje Poljakov k Slovanstvu.

Preobrat poljskega javnega mnjenja je bil nenaden še celo za one, ki so ga pripravljali. Malo časa pred praškim shodom si je priborilo v poljskem časnikarstvu slovansko gibanje tako zmago, kakršne se prvoboritelji sami nikdar niso nadejali. Vseslovanstvo, doslej zasmehovano in smatrano za narodno izdajstvo, se je zdajci prikazalo Poljakom kot narodna rešitev.

Vsled političnih dogodkov v Avstriji in Rusiji se je pomaknilo težišče poljskega javnega življenja v široke narodne mase, poljsko javno življenje se je demokratizovalo. To demokratizovanje znači osvobojenje od preperelih zgodovinskih tradicij. Opustitev misli o veliki preteklosti je mogočno vplivala na ta prevrat v vseslovanstvu. Krivo bi bilo, ako bi mislili, da se je poljska politika hipoma demokrati-

zovala. Bernhard dokazuje v svoji jako zanimivi knjigi „Das polnische Gemeinwesen im preussischen Staat“, da je poljska demokracija, plod dolgega socialnega procesa, ustvarila gospodarsko moč Poljakov na Poznanjskem. Pa tudi v obeh drugih veledržavah je demokratizovana poljska družba neizmerno krepila poljsko narodnost. Sedaj je izginilo staro nasprotstvo med aristokratskimi Poljaki in demokratskim čuvstvom ostalih Slovanov.

Potovanje treh slovanskih parlamentarcev (Hribarja, Kramarja in Hlibovickega) je dalo povod k praškemu shodu. V Petrogradu so stopili slovanski poslanci iz Avstrije v dotiko z največjo stranko ruske dume, z oktobristi. Zvest tradicijam svoje rodbine je podpiral predsednik ruske dume, Homjakov, njih stremenje, ne da bi bil opustil ono previdnost, ki mu jo predpisuje njegov oficijalni položaj. Začetkom so mislili, da se priredi nekaj banketov in stvar bo končana. Brez posebnega navdušenja so od kraja poslušali slovanske banketne govore. Naenkrat se je oglasila prava beseda: avstrijski poslanci so govorili o zapadnem nacijonalizmu, in to je prijelo. Doslej so bili vajeni, smatrati zapad za domovino kozmopolitizma, a sedaj so prišli trije parlamentarci z zapada in govorili o narodnosti in nacijonalizmu. Po peripetijah ruske revolucije se stremi zopet po narodnih vzgledih, naveličali so se domačega govoričenja o mednarodnosti. Za svojo lastno državo iščejo narodne podlage, ne da bi se izneverili naprednim idejam. Da bi gojila ruska inteligenca narodno, toda obenem napredno politično naziranje, treba ji je, da se seznani z narodno mislijo zapadnih Slovanov.

Kdor je bil navzočen pri slavnostni otvoritvi praškega vseslovanskega shoda, si je bil v svesti, da je to eden izmed onih dogodkov v življenju, ki ostanejo nepozabni. Na zunanje je bil ta prizor nekoliko enoličen, ali bistrejše oko je opazilo med navzočnimi marsikatero fino, duhovito in zanimivo glavo. Najskrbnejše je bila izbrana poljska delegacija. To so bili sami možje, ki so se že odlikovali na polju vede, publicistike ali politike. Najimenitnejši med njimi je bil Dmowski, predsednik poljskega kluba v dumi. Dmowski je še jako mlad. On ni izšel iz aristokracije, ampak iz spodnjih slojev meščanskega stanu. Že v svoji knjigi „Rusija, Nemčija in poljsko vprašanje“ je zavzel jako spravljivo stališče nasproti Rusiji. Med avstrijskimi Poljaki se je posebno odlikoval prof. Zdziechowsky, prava glava znanstvenika s čisto poljskimi, nekoliko nervoznimi potezami. Ruske delegate je poslala stranka oktobristov. Pomen praških dni je mogoče le potem pravično oceniti, ako se pomisli,

da je zastopala večina ruske delegacije izredno zmerno strankarsko stališče, dočim so pripadali Poljaki skoraj brez izjeme naprednim strankam. Predsednik ruske delegacije, Krasovski, nekdaš eden izmed najvišjih ruskih sodnikov, je sedaj član ruskega državnega sveta. Grof Bobrinski, ki zastopa tulsko gubernijo in katerega volilec je tudi L. N. Tolstoj, pripada stranki zmerne desnice. Bobrinski si je znal pridobiti čisto posebnih simpatij. Na njega so napravili praški dogodki mogočen vtisk, pred vsem se je zanimal za sokolsko organizacijo. Mlad parlamentarec, poln jovijalnosti in živahnosti. Levico dume je zastopal Maklakov, poslanec mesta Moskve, najboljši govornik dume, nekoliko moskovsko-tatarska glava s črno, redko brado. Govorniki ruske dume ljubijo še način govorjenja, ki spominja na politično terminologijo naravnega prava. Temu se pa v državi, ki šele kratko časa uživa vsaj omejeno svobodo javnega življenja, ni treba čuditi. Brez dvoma so napravili topli, nekoliko patetični govori Maklakova na navzočne mogočen vtisk. Izmed ruskih znanstvenikov bodi omenjen narodni gospodar Ozerov, avtoriteta v svoji stroki, ki je priznal, da je prišel v Prago kot kozmopolit in da se vrača domov kot nacijonalist. Slaven zastopnik vede je bil tudi psihiater Behterev, čigar izrazite poteze so spominjale na pobožno vdanega mužika. Težavno bi bilo naštet vse znamenite može, omenjen bodi samo Stahovič, čigar brat igra znamenito vlogo v zgodovini ruske revolucije. Strahovič, krepka ruska postava, je bil odposlanec ruskih novinarjev. Družabne avtoritete, kakor Miljukov in Kovalevski, so imele trden namen priti v Prago, ali v zadnjem trenutku so odpovedale, ker je bila večina ruske delegacije preveč konservativna.

Domnevanje, da so si posamezne slovanske narodnosti v istem medsebojnem razmerju kakor germanske ali romanske, je ena izmed najrazširjenějšíh zmot. Ako bi bilo to res, bi bilo slovansko gibanje brez smotra in zmisla. Razmerje med slovanskimi narodi je podobno onemu, ki vlada med Skandinavci, Danci, Norvežani in Švedi. Samo ta primera nam daje pravo sliko. Diferencijacija med slovanskimi narodi se še ni razvila tako daleč, da bi bila vsaka slovanska narodnost ravno tako oddaljena od druge kakor Francozi od Italijanov, Špancev ali Portugalcev. Tudi jeziki so si mnogo bolj sorodni nego pa švedski ali angleški nemškemu. Ravno tako, kakor imajo Skandinavci kljub temu, da živijo v mnogih državah, pravico, ustvariti si svojo kulturno vzajemnost, se tudi Slovanom, ki jih vežejo vezi plemena in krvi, ta pravica ne more odrekati.

(Konec prihodnjič.)

Slovanski shod v Pragi.

Spisal dr. Bogumil Vošnjak.

(Konec.)

aša doba ne smatra za nič nenavadnega, da ustvarijo kulturne vezi preko državnih mej duševno vzajemnost. Kulturna vzajemnost, ki se razprostira preko državnega ozemlja, ne more dandanašnji več nasprotovati državni misli, kajti naloga države ni, ustvariti državno kulturo. Narodnostno enotna država ni za nas več ideal, narodnostno mešana država je višji tip države. Narodnostna država si seveda ne more ustvariti svoje enotne kulture, narodno kulturo more samo ustvariti avtonomna narodnost. Zakaj bi slovanske narodnosti v dobi, v kateri se raztezajo kulturna stremljenja preko mej držav in imajo izvendržavni in naddržavni značaj, ne smele gojiti in razvijati svojih kulturnih posebnosti brez ozira na meje onih osmih držav, v katerih živijo? Kulturo gojiti je le posredna naloga države, v prvi vrsti mora zanjo skrbeti narodnost. Da se pa ta naloga laže reši, je treba skleniti zvezo. Take narodnostne kulturne zveze niso nič novega. Že v starem veku so imeli Grki tako kulturno zvezo. Zveza slovanskih narodov napravlja le zaradi tega vznemirjujoč vtisk, ker je to mogočna kulturna zveza, kakršne svet še ni videl. Za male slovanske narodnosti pomeni ta zveza biti ali ne biti, zaradi tega vprav sanjarska naklonjenost, s katero pozdravljajo vse češke stranke novoslovanstvo. V tej zvezi avtonomnih samostojnih narodov se skrivajo sila in možnosti razvitka, kakršnih danes niti slutiti ne moremo. Neko tajno čuvstvo nas preveva, da bi mogla taka zveza ustvariti ogromne kulturne vrednote, ki bi bile v prid vsem narodom, vsemu človeštvu brez ozira na jezik in raso.

Ako se danes pripisujejo tem kulturnim smotrom politični nameni, se je treba sklicevati na dejstvo, da prešinja že mnogo let slovansko inteligenco mogočno hrepenenje po taki kulturni zvezi. Prva je bila slovanska umetnost, ki je šla to pot. Najprej so se združili umetniki vseh treh jugoslovanskih narodov in skupno razstavili svoje umotvore. Pa tudi med jugom in severom so skoraj nastale take vezi. Umetniki najmanjšega slovanskega naroda so priredili tik pred

praškim shodom umetniško razstavo v Varšavi. Za vse one, ki so zasledovali proces strohnevanja starega vojaškega, reakcionarnega panslavizma, pomeni ta nova kulturna smer osvobojenje iz puščobe velike politike, ki je bila mnogo preveč eksotična, da bi imela za zapadne Slovane kako vrednost. Stari panslavizem je bil balkanska politika, ne slovanska politika. Kulturni moment je stopal vsled vsiljivega naglašanja pravoslavja in samodržavja v ozadje.

V Pragi se ni poudarjal samo kulturni, ampak tudi gospodarski moment. Parola je bila: gospodarsko približevanje slovanskih narodov. V jedru si nasprotujeta pojma narod in gospodarstvo. Narod ni poklican, da bi nastopal kot gospodarska enota. Avstrijski razvitek je silil narode, da so se gospodarsko organizovali. To je avstrijska posebnost, ker drugod izvršuje edinole država gospodarske funkcije. V svrhu samoobrambe in razvitka avtonomne narodnosti je bil poskus, ustvariti posebne narodnostne gospodarske enote, potreben in izmed vseh slovanskih narodov so dosegli Čehi na polju narodnostne gospodarske organizacije največje uspehe. V nenormalnih razmerah živeče narodnosti prisilijo dejanske razmere, da si poskusijo ustvariti svoje gospodarstvo. Podoben proces je opazati na Poznanjskem, kjer so Poljaki ustvarili podobno organizacijo kakor posamezne avstrijske narodnosti. Gospodarske organizacije pa, ki se raztezajo preko mej držav, niso nič tujega v gospodarskem življenju naše dobe. Da, one odgovarjajo v posebni meri smotru svetovnega gospodarstva, ustvariti velike naddržavne trge. Na vprašanje, ali je opravičena taka organizacija narodov, gospodarska zveza, ni možno odgovoriti s teoretičnega, ampak edinole s praktičnega stališča. Sicer pa more taka organizacija mogočno pospeševati državne interese.

Treba je, da na kratko očrtamo delovanje praške konference. Kulturni del moramo ločiti od gospodarskega. Izmed kulturnih referatov je pred vsem omeniti referat profesorja Behtereva, ki je predlagal, naj bi se ustvarila vseslovanska znanstvena organizacija. Izdajajo se naj vseslovanski znanstveni strokovni časopisi, prirejajo vseslovanski znanstveni kongresi in omogoča vseslovanska znanstvena izmena. Behterev je končal svoj referat z besedami, da je centralizacija znanstvenega dela v korist ne samo Slovanstvu, ampak vsemu človeštvu. Predlagala se je zveza slovanskih pravnikov in državoslovcev ter tudi zveza slovanskih zdravnikov in naravoslovcev. Praški zgodovinar slovanskega prava, Čelakovsky, je poročal o ustanovitvi prosvetne zveze med vsemi slovanskimi narodi po vzorcu

češkega „Svaza osvetového“. Nadalje se je razpravljalo o centralizaciji ljudske prosvete med Slovani. Poslanec Gabršček je referiral o ustanovitvi vseslovanskega knjižnega trga v Pragi. Ena izmed najvažnejših točk je bilo posvetovanje o enotni organizaciji slovanske žurnalistike. Te vrste naj služijo v pregled kulturnega programa praškega shoda.

Med gospodarskimi referati je bilo najvažnejše o vseslovanski razstavi. Ustanovitev vseslovanske banke je skoraj zagotovljena. Cela vrsta najimenitnejših čeških avtoritet v bančni politiki se peča s tem vprašanjem.

Težišče posvetovanj je bilo v posameznih delegacijah. Jugoslovanska delegacija, v kateri so bili združeni Bolgari, Hrvati in Slovenci, je prihajala manj v poštev. Največ zanimanja so vzbujala posvetovanja poljske in ruske delegacije, ki sta večkrat tudi skupno obravnavali. Po poročilu navzočnih je prišlo tudi še drugi dan shoda pri skupnih sejah obeh delegacij do nevarnih situacij. Pa prepričanje, da se mora izvršiti zedinjenje, je vse prešinjalo že od prvega dne. Presenetila je le popolna sprava.

V poljski delegaciji je delala v začetku frakcija levice, naprednjaki, težave, pa pri svečanostni zaključni seji je izjavil zastopnik teh disidentov, Konic, da so presenečeni o ugodnem uspehu razprav in da upajo v uresničenje teh stremeljenj. V ruski delegaciji je bil tajnik starega vseslovanskega „Blagotvoriteljnega občestva“, Korablov, ki se je protivil Poljakom prijaznemu razpoloženju ruske delegacije, pa brez najmanjšega uspeha. Ker oktobristi nimajo svojega dovršenega programa o poljski politiki in se je bilo bati, da bodo konservativni člani nadaljevali svojo nesrečno politiko nasproti Poljakom, je uspeh obravnav v ruski delegaciji naravnost presenetil. Med kadeti in oktobristi je prišlo do popolne sprave z ozirom na poljsko politiko. Sprava s Poljaki, tako se je glasila osvobodilna beseda.

Že prvi dan je vzbudila izjava Dmovaškega, da Poljaki nikdar ne opustijo slovanske misli, opravičeno pozornost. Vsi so instinktivno čutili, da je Poljakom pot nazaj zaprta. In ko je pozneje Maklakov zatrdil, da so se besede izpregovorile, ki vežejo, je bil vsakdo prepričan, da shod ne more biti brezuspešen. V slavnostni zaključni seji so se čule izjave, ki bi jih niti najsmelejši optimist ne bil pričakoval v začetku shoda. Predsednik ruske delegacije je izjavil, da se nasprotja med slovanskimi narodi morejo odpraviti le na podlagi načela enakopravnosti in prostega razvoja vsakega slo-

vanskega naroda. To priznanje, da ima vsak slovanski narod pravico do svobodnega razvitka, je neprecenljive vrednosti. Tej izjavi Krasovskega odgovarja tudi izjava Dmovskega, „da postane prerojena Rusija, ako prizna pravice poljskega naroda, država, katere obstanek bode v prosep ne samo ruskemu, ampak tudi poljskemu narodu in vsemu človeštvu.“

Avtonomija vseh slovanskih narodov je edina podlaga te zveze. Taka zveza ima le tedaj pravico do obstanka, ako ji je glavno načelo zdrava, naravna misel avtonomne narodnosti. Mogočne perspektive se razgrnejo, bržko bode taka zveza narodnih sil izvrševala svoje visoke kulturne funkcije. Neizmerno potencirano kulturno delo bode posledica take federacije. Narodna avtonomija nima samo za Avstrijo svojega velikega, speče kulturne sile vzbujajočega pomena, ona je tudi za bodočnost rase, kakršna so Slovani, neprecenljive vrednosti.

Narodna avtonomija ostro nasprotuje historicizmu. Poljaki pač niso brez notranjih bolečin dali prednosti pred zgodovinsko preteklostjo po praktičnem delovanju hrepeneči narodnosti. Poljaki so imeli izbirati med državo preteklosti in narodom sedanjosti, in izbrali so si boljši del. Poljska država je mrtva; za njeno prenovljenje so najboljši in najplemenitejši Poljaki prelivali svojo srčno kri. Misel na razbito državo vzbuja le še sanjave spomine na mogočne, neizbrisne državne tradicije, državna misel se je morala umakniti narodni misli. Iz razvalin velike zgodovinske preteklosti je vstala mladostnosveža poljska narodnost, ki se pripravlja na svoje veliko kulturno delo v zvezi z drugimi Slovani. Velika krvava žaloigra propadle države je pri kraju. Država je zgodovinska veleiteta, poljska narodnost, prosta okovov, ki so jo tlačili v obliki preperelih privilegijev in sanjavih državnih utopij, se bliža novi slovanski bodočnosti. Načelo čiste narodnosti je zmagalo v Pragi.

Mnogo let se je verovalo v dokazano laž, da se je razpravljalo na slovanskem kongresu v Pragi 1. 1848. v nemškem jeziku. Danes je lahko postaviti na laž tako bajko. Na letošnjem slovanskem shodu se je izključno govorilo v slovanskih jezikih, tudi ne francosko, kakor je poročal neki slabo informiran slovenski dnevnik. Vsi slovanski jeziki so bili enakovredni in se je mogel vsakdo posluževati svojega jezika. Na neko važno dejstvo je treba opozoriti v dokaz, koliko se je ruski jezik že povzpел do posredovalnega jezika vseh Slovanov. Največ se je rabil ruski jezik že zaradi tega, ker so se ga posluževali Poljaki iz Rusije, Bolgari in večina delegatov drugih

slovanskih narodov. Predsednik Kramář je govoril češko in rusko, zapisnik je bil v češkem jeziku. Zapisnikarji so imeli nalogo, biti tolmači za lastne rojake; grof Potocki je imel med njimi največ opravka, ker so bili Poljaki primeroma najmanj veščji drugim jezikom. V Pragi se je praktično dokazalo, da je edini mogoči posredovalni jezik med Slovani ruski.

Stališče, ki so ga zavzemale češke stranke z ozirom na slovanski shod, je pričalo o strogo enotnem razumevanju slovanskega problema. Ta enodušnost je bila vprav občudovanja vredna. Vse češke stranke brez izjeme so odposlale svoje delegate. Poleg Mladočehov so sedeli realisti, poleg Staročehov narodni socialisti in poleg agrarcev klerikalci. In vse stranke so prepustile pri shodu vodstvo skoraj najmanjši stranki, Mladočehom, katerih vodja Kramář si je pridobil za shod največjih zaslug. Jako prijetno je iznenadil članek, ki ga je priobčil F. V. Krejči v socialnodemokratskem dnevniku „Pravo lidu“. S toplim prepričanjem dokazuje Krejči, da je novoslovanstvo smer bodočnosti; veruje v misijo Slovanstva, ustvariti nov socializem, in sicer „socializem, ki mu bode vcepil slovanski duh čuvstvo, vest in altruizem“. „Program novoslovanstva oznanja danes še liberalna buržuazija, pa pride dan, ko bode socialna demokracija slovanskih narodov resno premišljevala o snu Kollara in Šafařika.“ S temi besedami zaključuje Krejči svoj lepi, temeljiti in za popolno razumevanje slovanskega problema jako važni članek.

Dejstvu, da se Ukrajinci niso udeležili praškega shoda, ni mogoče pripisovati prevelikega pomena. Da Ukrajinci odslej ne bodo več izključeni, se lahko sklepa po tem, da se je naložilo v Pragi izvoljenemu izvrševalnemu odseku, naj stopi v dotiko ž njimi. Dočim se bliža rusko-poljski problem svoji rešitvi, je poljsko-rusinski problem čisto drugega značaja, to je razredni problem, ki temelji v posestnih razmerah. Med Poljaki in Rusi ni tega razrednega nasprotstva. Bati se je le, da bodo uničene ruske manjšine, katerih gospodarsko moč je vlada vzredila umetnim potom, ako pride do popolne sprave. Tako uničenje ene plasti ruskega prebivalstva v poljskih mestih bi morebiti privedlo do sovražnega izbruha, ker bi Ruse tak proces vznemiril. Pa to so same kombinacije. Čisto drugačno je razmerje med Poljaki in Rusini, ki so si gospodarski nasprotniki. Poljsko plemstvo, ki poseduje zemljo, se ne more zvezati s poljedelskim proletarcem, Rusinom, ki ga je doslej izsesavalo in zatiralo. Ta nasprotja so gospodarska, zaradi tega jih je težko poravnati.

Sreča je, da je na praškem shodu bil v ospredju samo en problem, in sicer rusko-poljski, in da se moči niso preveč razcepile, kar bi se bilo zgodilo, ako bi se bila začela resno pretresavati vsa druga slovanska vprašanja. Dasi bi bilo naivno pričakovati, da bi prenehala nasprotstva med Poljaki in Rusi namah, vendar se je brez dvoma v Pragi storil mogočen korak na poti naprej. V par dneh ni mogoče z nekaterimi lepimi govori izbrisati spominov na to nesrečno nezgodo, na zgodovino razkosane države in dobo zatiranja. Treba je časa; mase se ne morejo kar čez noč vživeti v te nove misli. Ni lahko razlikovati med družbo in državo. Pa dejstva ne smemo nikdar izgubiti izpred oči, da ruska inteligenca ni bila nič manj zatirana nego poljska. Stoletno krivico, ki so jo morali prenašati Poljaki vsled pritiska ruskega absolutizma, mora poravnati ruska družba.

Po pomembni zaključni seji dne 18. julija se je priredil izlet v češko provincijo. V posebnem vlaku so se peljali slovanski gostje v Tabor in Pisek. To je bil izbruh navdušenja, kakršnega še menda ni videla češka provincija. Na kolodvorih okrajni zastopi, belo oblečene deklice, Sokoli in pevci. Posebno na Ruse so napravili ti prizori velik vtisk, kajti poslanci dume niso vajeni doma takim izbruhom navdušenja. V ponedeljek smo se peljali na vozech iz Piska proti staremu gradu Zvikovu in posestvu kneza Schwarzenberga v Orliku. Vsaka vas je bila okrašena z zastavami, kmetско ljudstvo je stalo na cesti in čakalo dolgo vrsto voz, ki jih je burno pozdravljalo. Po staroslovanski šegi so ponujali ob poti slovanskim gostom soli in kruha. Preprosti, nekoliko zbegani kmetški župani so brali z lista navdušene pozdrave, ki niso bili brez neke srčne naivnosti, in mlada dekleta so deklamirala domoljubne pesmi. Skratka, vladarja ne bi bilo mogoče svečaneje sprejemati. In vse to je bilo polno take prisrčnosti, kakršne je mogoče najti samo v češki provinciji. Ruski poslanci so stopali z voz in podajali kmetom ob plugu na polju roke. Niso se mogli dovolj načuditi narodni in politični zavesti teh preprostih ljudi. Ti prizori so bili nekako podobni onemu, ki se je vršil na shodu narodnosocijalne stranke na Kraljevih Vinohradih. Tam je množica, broječa več tisoč ljudi, pozdravljala tako vzhičeno ruske poslanca, da so se rahločutni Rusi mogli komaj obyladati.

Na Zvikovu, starem češkem plemskem gnezdu, v romantični okolici, ki močno spominja na slike srednjeveških gradov, kakršne je slikal Schwind, se je kazala slovanskim gostom češka preteklost.

Srednji vek je zapustil v teh slikovitih sobanah sledove romanske gotike in Rusi so pač gledali nekoliko začudeni na te tanke svode.

Težko je s kratkimi besedami ponoviti pomen praških posvetovanj. Delo, ki sedaj čaka delavcev, naj ima kulturni in gospodarski značaj. Naravno je pa, da se kulturne in gospodarske potence izpremenijo v politično silo. Eden izmed najimenitnejših mož na praškem shodu, nekdanji bolgarski minister Bobčev, je izrekel zanimivo sentenco: „Silno Slovanstvo lahko obstaja poleg silne Rusije in silne Avstrije“. Novoslovanstvo noče premikati nikakih obmejnih kolov, ono zahteva samo svobodni razvitek lastnih sil.

Dolga desetletja se borita najzapadnejša slovanska naroda, Čehi in Slovenci, za veliko misel slovanskega približevanja. Za zahvalo jima je bilo doslej le zasmehovanje. Sedaj se pa preobrača slovanski vztok k zapadnoslovanskemu nacijonalizmu. N. P. Ignatijev je umrl nekoliko tednov pred praškim shodom, njegova smrt je bila konec vojaškega panslavizma. Sedaj je začela vladati nova smer. To je zmaga slovanofilskih smotrov obeh najzahodnejših slovanskih narodov, ki sta obenem zase najbolj izpostavljena navalu kulture tuje rase. Za Čeha in Slovence pomeni to neskončno mnogo. Izpolnjuje se to, kar so njih najboljši možje upali in po čemer so hrepeneli eno stoletje. Tisočletna zgodovina poniževanja, narodne sramote in plemenskega srda, ki jim je pritisnil pečat manj vrednega etnografskega materiala, se približuje svojemu koncu. Samostojni, svobodni razvitek avtonomnih narodnosti se je oznanjeval v Pragi. Proti onemu, ki skuša ovirati z brutalno fizično silo svobodni razvitek tudi najmanjšega slovanskega naroda, naj vstane vsa rasa. Obramba naravnega socijalnega razvoja, podobnega naravnemu zakonu, naj se zaupa zvezi. Ta sila naj brani, da bi kdo po zločinsko oviral ta razvitek, kajti taka ovira bi bila brezuspešna in bi se morala poplačati z izgubo kulture, imetja in življenja. Da bi se onemogočale take protikulturne ovire, naj se sklene zveza.

Pesem.

Ój, brez tebe moja sreča
vsa je izgubljena —
pridi k meni, kje je tvoja
glavica svilena?

Kje si, srčkana devojka,
da bi mi postlala —
da kot angel mi v naročju
sladko bi zaspala?

C. Golar.